

"MODERN DÜNYADA ÇOCUK OLMAK"

Gelengül Haktanır*

Eğitim üzerine yazılmış hemen bütün kitaplar insanın sosyal bir varlık olduğunu vurgular. Mademki öyledir, o zaman öncelikle toplum ve toplumun içinde olduğu sosyal hayata bakmak, onun getirdiği koşullar üzerinde durmak, özellikle de "Son yıllarda ne geldi dünya çocuklarının başına? Neler yaşıyorlar? ..." diye incelemek gerekir... Son yıllarda çocukların karşılaştıkları, tesiri altında kaldıkları başlıca üç değişim alanının var olduğunu görüyoruz...

Bunlardan ilki "*tüketim eğilimi*"dir. Piyasa ekonomisindeki eğilimler bireyin diğer (sosyal - duygusal) arzularını önemsemeyip sadece tüketime yönelik arzularını sömürmekte ve rekabet duygusunu artırmaktadır. Hafta sonları ya da akşamları, işten, okuldan çıkınca insanlar yine kapalı mekânlara gitmektedirler. Herkesin, her şeyi tüketmeye şartlandırılması, bunun kitle iletişim araçlarıyla sürekli pompalanması, gerek olmamasına rağmen birden, ikiden fazla aynı şeye sahip olmak ve tüketmenin sonucunda, teknolojinin de gelişmesiyle beraber, teknolojik araç – gereçlerle kuşatılmak bu eğilimin sonucudur...

Çocukların küreselleşen ekonomi içinde yaşamlarını sürdürebilmeleri için okul da onları daha fazla çalışmaya zorlamaktadır. Geniş aile bağları bu yöndeki olumsuzlukları azaltabilmektedir ancak ülkelerin gelişmişlik düzeylerindeki artışa bağlı olarak bu bağlar da zayıflamaktadır. Bu olumsuz eğilimin yanısıra "kamusal olan" ın "özel olan" için feda edilmesi sorunu vardır ve bu durum dünya bankası politikası gibi bütün ülkelere yayılmaktadır. Diyelim ki biz hepimiz bir mahallede yaşıyoruz. Bir sürü evler, yapılar var... Bakkal var, kasap var, manav var... Ancak bu mahalle içinde yeşil alanların, parkların, bahçelerin de olması gerekiyor. Bütün bu olması gerekenler kimin hakkıdır? Genel olarak bir toplumda yaşayan vatandaşların hakkıdır. Peki, herkesin hak sahibi olduğu, yeşil alan yapılabilecek alanlar kime veriliyor? Özel olana... Yani çevremize plansız programsız bir iki bina daha yapılıyor, araba yıkama yeri, araba galerisi, otopark yapılıyor vs... Bundan kim kazanç sağlıyor? Bireyler... Sonuç olarak, "bireyci" toplum oldukça halka ait değerlerin ve güzelliklerin bireylere paylaştırılmasının doğru olduğunu düşünüyor o ülkedeki karar vericiler.

Buna bağlı olarak da ikinci değişim alanı, yani, "*çocukların sokak ilişkilerinin azalması*" durumu ortaya çıkmıştır. Geçmişte çocuklar sokakta günlerini geçirip oyun oynayabiliyorlardı ancak özellikle büyük kentlerde bu durum artık gerçekleşmemektedir. Serbest olarak oynayacakları boş arsalar yok, hayal kurup muzırlık yapacakları parklar yok, çamurla oynayacakları, rahatça ip atlayıp top oynayabilecekleri mahalleler maalesef yok... Bunu yerine betonlarla çepeçevre kuşatılmış mekânlar var. Özel sitelerde oturulmasına ve insanların küreselleşen bir iletişim ağı içinde olmasına karşın komşuluk ilişkileri azalmaktadır. Artan hareketlilik nedeniyle yetişkinler de çocuklar da daha fazla kişiyle bir araya gelmektedirler ancak gerçek iletişim kurmada zorlanılmakta, yüz yüze olmaktan, göz kontağı kurmaktan kaçınılmaktadır. Bu durum sosyal duygusal yaşamımız açısından olumlu sonuçlar doğurmamaktadır.

Üçüncü değişim alanı ise "*genel çevresel problemler*" dir. Çocuklar bir yandan genel problemlerden haberdar olurken, bir yandan da kendi doğal alanlarından uzaklaşmaktadırlar. Yaşamdaki bütün bu değişimlerin sonucunda da doğadan ve doğallıktan yoksun, kapalı mekanlarda kendini daha iyi hissedene, içine kapanan ve hasta olduğunu bile anlayamayan bir gençlik ile karşı karşıya kalınmaktadır. Bütün dünyadaki bu olumsuz gidişin etkisini azaltabilmek için öncelikle yapılması gereken şey, insanların eğitim alma hakkını sağlamaktır.

Yaşamımızdaki bu değişim alanları çocukları ile baş etmek konusunda anne babaları çok zorlamaktadır. Özellikle büyük şehirlerde yaşayan aileler -ki bunların birçoğu tek çocuklu çalışan anne ve babalardır- çocuklarıyla baş edemeyip özgürlük ve sınır dengesini ayarlayamamaktadırlar. Oysaki “Evet”ler ve “hayır”lar istenirse öyle güzel ayarlanır ki çocuklar hem özgürlük hissederler hem de sınırları algırlarlar...

Her yaştaki insanın ve özellikle de çocukların, enerjileri olumlu yönde harcayabilecek ilgi alanlarına yönlendirildikçe ve kendilerini ifade edebilecekleri ortam ve fırsatlar onlara sağlandıkça ruhen sağlıklı olma ihtimalleri artar. Bu gelişme ise onların sosyal hayatta başarılı olmalarını, kendilerine güven duymalarını, olumlu benlik duygusu geliştirmelerini sağlar. Bu zemin hazır olmadan bireyin çalışma ve akademik başarı göstermede çok önemli bir yeri olan içsel motivasyona sahip olması beklenebilir. Bu gerçeği anne babaların öncelikle öğrenmesi ve kabul etmesi gerekmektedir. Bunun yanı sıra, akademik başarı sadece fen ve matematik alanlarındaki başarıdan ibaret değildir, akademik başarı bizim bilişsel yapımızın bir tek yönü ele alınarak değerlendirilemez. Farklı yetenek alanlarımız geliştirilerek o yönlerde başarı sağlanabilir; örneğin; sporda, sağlık konularında, sosyal konularda, yabancı dil öğreniminde, iletişim becerilerinde... Ancak son saydıklarım -maalesef- başarıdan sayılmıyor... Biliyorsunuz, çocuklarımızın sosyal konulardaki dersleri ya da beden eğitimi, görsel sanatlar gibi dersleri zaman zaman ya boş geçen dersler arasında yer almakta ya da o ders saatlerinde önemli olarak algılanan matematik, fen ve teknoloji konularındaki dersler yapılmaktadır. Yani bu derslere olması gereken önem verilmemektedir...

Eğer bu anlayış doğru olsaydı bu kadar çalışmanın, dershanelere gitmenin sonucunda şöyle olurdu; Türk çocukları bütün fen ve matematik ağırlıklı tarama araştırmalarında diğer ülkelerin çocuklarına göre daha yüksek puanlar alırdı... Oysa ki yapılan araştırma sonuçları bizim nerdeyse en son sıralarda olduğumuzu gösteriyor... Bizim toplumumuzda hem bu konularda bastıran, yetkeci ve ısrarcı anne babalar çokça var hem de milli eğitim politikaları bir türlü doğru yolda ilerleyemedi. Sonra ne oluyor? Yaşadığı hayattan nefret eden bir sürü genç ortaya çıkıyor. Kazanıp girdiği bölümün kendine göre bir mesleği ona sağlayamayacağını yılar sonra anlayıp yeniden ÖSS ye giren ve kimi zaman istediğini elde eden; kimi zaman ise yeni bir programa kayıt için gerekli puanı alamadığından istemeye istemeye okuduğu programa devam eden birçok genç var. Peki, bu kadar boşa harcanmış zamana yazık değil mi, değer mi? Bunun yanında ÖSS stresi, ebeveynlerin maddi ve manevi tükenmesi; çocuğa yazık, ebeveyne yazık... Üstelik şimdi bir de ilköğretim süreci içinde bir başka sınav grubu geldi gündeme. Bizim esas sorunumuz, getirdiğimiz sistemlerde gereğince tutarlılık ve süreklilik gösterememe özelliğine sahip olmamız, özellikle de millî eğitim sistemlerinde... Bir proje geliyor, bir ekip bunu çalışıyor, tamamlıyor, yola çıkılıyor... Çok büyük bir öğretmen ve çocuk ordumuz var bizim. Müdürler, müfettişler, derken eğitim alması gereken milyonlarca insan var demektir. Bizler de zaman ayırıyoruz, hizmet içi eğitim seminerlerine gidiyoruz... Sonra bir de bakıyorsunuz bir süre sonra kararlar değişiyor, projeler rafa kalkıyor... Sonra yeniden... yeniden... Bu kadar zamanı yok bu ülkenin, maddi - manevi boşa harcanacak gücü yok... Türkiye'nin çocuklarını ve kaynaklarını, bu kadar emeği, boşa harcamak son derece yanlıştır.

Bu kadar ders çalışma temposu içinde oyun'un yeri ne olmalıdır?

Oyun, çocukların baş edebildikleri ve baş edemedikleri her şeyi yani hayatlarını yansıttıkları bir ortamdır. Oyun çocuğun işidir... Ben çocuklar oynarken birçok video çekimi yapmışımdır... Öyle güzel konsantre oluyor ki çocuk, odada kim var, dönüp bakmıyor bile... Bizim yapmamız gereken de oyun için ona uygun zaman ve ortam hazırlamaktır. **Zengin uyarıcı dolu bir çevre hazırlayarak rehberlik etmek, or-**

tam hazırlamak ve sonra geride durmak... Gerisini o keşfediyor zaten... Erken çocukluk dediğimiz “0 – 8 yaş” dönemi zaten “keşfetme” ve “merak” üzerine kurulmuş bir dönemdir... Anne balar çocuklarının oyunlarını keserek, onun sosyal ilgilerini yok ederek, onu bilgisayarın ya da test kitaplarının başına gitmeye zorlayarak işlerin çözümleneceğini zannediyorlar... Oysaki çocuk hazır olmadan uygun eğitim ve öğretim yaşantısıyla karşılaşmadan öğrenme gerçekleşmiyor. Olsaydı, tekrar ediyorum, rakamlarla ortaya çıkardı bu; ilköğretim, lise ve sonrasında; ÖSS’de veya üniversiteye girdikten sonra gösterilen performansla (üniversitedeki gençlerin çok azında yüksek performans ve merak gözlenmektedir. Çoğunluğu geçmeye yetecek kadar notla yetinmekte, sosyal, toplumsal etkinliklere katılım için bir heves de göstermemektedirler) ortaya çıkardı, fakat çıkmıyor... Çıkmama sebebi, bu gidişin sağlıklı olmamasıdır. Ben şu ana kadar yürüyüş yaptığı için, izcilik yaptığı için, yüzme kursuna gittiği için, buz pateni yaptığı ya da sokakta ip atlayıp top oynadığı için hayatta başarısız olan birini hiç duymadım veya gözlemedim ama tersini gözlemedim. Bilimsel araştırma sonuçları da bunu destekler niteliktedir. İnsanların bilimsel sonuçlara ve bilim insanlarına güvenmesi gerekmektedir. Normalde, annenin çalışması ya da çocuğun tek olması çocuğun sorunlu olmasına sebep olmaz ancak yanlış yetişkin tutum ve davranışları girerse devreye o zaman çocuklarımız sorunlu olur... Anne ve babalar çocuklarına nasıl bakıp destekleyeceklerini bilmezlerse dört çocuğu da doğru yetiştiremezler, bir çocuğu da... Ya da çalışan anne akşam eve geldikten sonra çocuğuna yeterli zaman ayıramadığı için kaygılanıp bütün ilgisini, parasını, her şeyini çocuğa yöneltir ve her istediğini yaparsa o çocuk tabii ki şımarık olur...

Oyunla ilgili yayımlanmış araştırmalar veya kitaplar bizlere der ki; **erken dönemde çocuğun gününün büyük bir kısmını serbest oyun oynayarak geçirmesi gerek... Üstelik elleri işin içinde olacak; çamurda, böcekte, bahçede, tamirde, inşa işinde. Çünkü çocuklar en iyi oynarken öğreniyorlar.** Başka ülkelere gittiğinizde insan eli değmemiş doğal ortamlarda çocuklara sabah ve akşamüstü birer saat olmak üzere serbest yürüyüş yaptırıyorlar. Çocuklar çevredekilerle konuşmuyor da üstelik... Sadece bakıyor, doğayı inceliyor... Bu gözlem yapabilme becerisi ise bilişsel gelişim için öncelikle istenen bir şeydir. Orada gözlem yapsın; çevresine baksın, çiçeği, böceği görsün ve incelesin... Burada öğretmenin görevi, çocuk doğa gezisinden gelince başlıyor... Diyelim ki böyle bir gezi yaptırdınız, oturursunuz birlikte bir yere, sorarsınız: “Sen ne gördün, ne duydun? ...” Çocuklardan biri der ki “Ben jet uçağı sesi duydum...”, diğeri “Ben duymadım...”, biri der “Kuş öttü, serçe sesi duydum...” diğeri “Ben kaplumbağa gördüm, sen ne gördün? Araba sesi duydum...” Ardından da her birinin algıladığı bilgiyi arkadaşlarına aktardığını düşünürsek hem kavram öğreniminin hem de ifade edici dil gelişimlerinin nasıl desteklenebileceğini görürüz. Üstelik çocuklara hem kendini ifade etme şansı, hem de diğerlerini dinleme becerisini kazanma fırsatı sunulur böyle etkinliklerle.

Bu süreçte çocuklar hepimizin farklı algılayabildiğini ve çevremizde çok çeşitli nesne ya da varlık olduğunu fark ederler. Farklılıkları fark etmek ise bilişsel gelişim sürecinde aşmamız gereken ilk aşamadır. İnsan, bir şeyleri fark etmezse onunla ilgili merak da duymaz, bilgilenme gereksinimi de duymaz. Mesela; diyelim ki siz huzursuz bir insansınız ancak kendiniz bunun farkında değilsiniz, insanları üzüyorsunuz... Hatalarınızı düzeltmeniz, eksikliklerinizi telafi etmeniz için öncelikle sizin kendinizin farkında olmanız gerekiyor ki kendinizi sağaltabilesiniz, önlemler alabilesiniz... **Çocukların da matematikle ilgili ilk becerilerinin oluşması için çevrelerindeki farkında olmaları, gözlem yapabilmeleri ve gözlemlerini kayıt altına alabilmeleri gerekir. Biliyor musunuz; okuma yazma bilmeyen çocuklar bunu yapabilir... Bir kâğıt verirsiniz, söylersiniz: “Haydi başla çocuğum, gördüklerini çiz... Ne gördün? Kaç tane gördün? Başka ne gördün? ...” Çocuk der: “Üç tane birbirine**

benzeyen yaprak gördüm...” Ardından söylersiniz: “O zaman haydi o üç yaprağı çiz...” Gördünüz mü işte, matematik çalışıyoruz fakat aynı zamanda sanat eğitimi yapıyoruz; bunun yanı sıra, algıladıklarını hatırlama alıştırmaları yapmış oluyoruz... “MEB 2006 Okul Öncesi Eğitim Programı”nda çocuğun (görerek, duyararak vs.) bir şekilde belleğine kaydettiklerini, algıladıklarını hatırlayabilmesine yönelik bir amaç ve onunla ilgili kazanımlar vardır. O programı hazırlayan bizler, çocuğun gelişiminin desteklenebilmesi için bütün gelişim alanlarına ilişkin birçok amaç ve kazanım hazırladık. Çocukları yürüterek, psikomotor olarak onları geliştirip, deşarj ederek önce algılamalarını sağlamak için ortam sağladık, sonra da dönüp bunları akademik beceriye çevirdik. Gözlem yapmak, çizmek, rengini ve sayısını söylemek, zaman ve mekanla ilgili yönergeleri yanıtlamak, rengini doğru boyamak vs. ise küçük yaşta kazandırılacak akademik becerilerdendir. Çocuk, bu tür akademik becerileri erken yaşlarda kazanırsa ileride yani ilköğretimdeki dersler yüklenince, daha çok konsantrasyon isteyen işler artınca o kazandığı becerileri sergilemeye başlar. Mesela, diyelim ki bir kitap aldık, kitapta kuş, çiçek vs. resimleri var, resimlerin yanına da boşluklar koyulmuş... Öğretmenden çocuğa soru sorması bekleniyor: “Bu çiçeği ne zaman gördün? Tarihini yaz...” veya “Nerede gördün, bunun adı ne? ...” Böyle bir çalışma aslında öğretmen ve ebeveynlere şu mesajı da veriyor: “Çocuğu gezdirin, değişik öğrenme ortamlarına sokun ancak gezdirirken de gelişigüzel gezdirmeyin, amaçlı gezdirin”. Böyle bir etkinliğin devamında öğretmen “Bu gördüklerimizin benzeri acaba başka hangi ülkelerde olur, biliyor musunuz?” diyerek konuyu geliştirebilir, merak uyandırıp çocuğu araştırmaya, kütüphaneye gitmeye, internette tarama yapmaya yönlendirilebilir.

Modern dünyanın en önemli ürünlerinden olan bilgisayar veya televizyon gibi teknoloji araçlarını çocuklara kullandırmada nasıl bir yöntem izlenmelidir?

Teknolojik araçların eğitimde şüphesiz çok önemli yerleri vardır, ancak “doğru amaçlarla” kullanılırlarsa... Televizyonda bazen güzel belgeseller, çocuk programları, çizgi filmler yayınlanmaktadır ancak anne babalar bu tür programları incelemeli ve çocuğun sürekli ekran karşısında kalmasına izin vermek yerine, onun için uygun birkaç programa onunla birlikte karar vermelidirler. Çocukla beraber oturup haftada bir iki program izlemeli ve sonra televizyonu kapatmalıdırlar. Anne babalar her seferinde olmasa bile bazen ona dikkatli izlemesi için telkinde bulunmalı ve daha sonra programdan, filmde birlikte sonuçlar çıkarmalı yani çocuğundan izlediği programın ana fikrini çıkarmasını istemelidir... Veya ona “ Bu filmi sen yapsaydın adı ne olurdu gibi hayal gücünü geliştirici sorular da sorabiliriz... Bir de eve gelir gelmez televizyonun düğmesine basılmamalıdır... Peki, bastığımız zaman ne oluyor? Çocuğa, “Evladım, bu öyle önemli bir araç ki bunsuz olamıyoruz...” mesajını vermiş oluyoruz. Bilgisayar kullanımı konusunda da söylenecekler benzerdir. Teknolojik araçlar gerektiğinde açılıp yararlanılmalı ve sonra kapatılmalıdır. Aksi takdirde yaşamda yapılacak birçok şey yapılmamış ve aile bireyleri evin içinde gereksiz yere atıl bir şekilde ve birbirlerinden kopuk zaman geçirmiş olurlar. Bu da “aile merkezli aile” kavramını sarsar ve aile bireyleri arasında iletişim kopukluğu başlar. Hâlbuki tavır ve davranışlarımızla çocuğumuza ne mesaj verdiğimizizi sürekli sorgulamamız yani doğru model olmamız gerekiyor ebeveynler ve öğretmenler olarak.

“Aile” merkezli mi yaşamalıyız?

Evet, aile bireylerinin evi sıcak bir yer olarak algılayabilmesi, kendisini rahatlıkla ifade edebilmesi ve gereksinimlerini karşılayabilmesi için “aile” merkezli yaşamalı-

yız, “çocuk” merkezli veya “anne” merkezli veya “baba” merkezli değil... Evde yapılacak birçok şeyi ailece paylaşarak yapmak çok önemlidir... Yeterince paramız var diye maç ve dizi seyretmek için salona bir LCD televizyon, anneler mutfakta yemek hazırlarken seyretsin diye mutfığa bir televizyon; olmadı bir de çocuğun odasına televizyon koyarsak eğer, o zaman kimin neyi, niye seyrettiğini bilemeyiz.. Aynı şey bilgisayar için de geçerlidir, yani çocuğunuz internette hangi sitelere girip dolaşüyor, kiminle “chat” yapıyor, nelerle meşgul oluyor; kontrol edemezsiniz. Çocuklar bunları isteyebilirler tabii... Çocuklar sürekli bir şeyler isteyebilirler çünkü onlar henüz “ben merkezli” dönemdedirler, kendileri için sürekli bir şeyler isteyebilirler fakat acaba siz almalı mısınız? O henüz meselelere kendi penceresinden bakmaktadır ancak siz ona karşıdan bakmayı yani “empati” kurma becerisini yavaş yavaş kazandırmalısınız. **Heves ile gerçek bir gereksinim ve istek kavramlarını karıştırmamak da gereklidir.** “Tabii ki yavrum, sen bunu da isteyebilirsin, onu da isteyebilirsin ikinci ayakbaşı da isteyebilirsin yalnız buna gerek yok çünkü ailemizin farklı ihtiyaçları var, onlara da para ayırmalı, bütçemizin bir kısmını bunun için kullanmalıyız” demelisiniz. Hatta birlikte bütçe yapmalı ve tüketim kalemlerine birlikte karar vermelisiniz. Türkiye’de çok az aile bunu yapabiliyor, yaptığı zaman da mutlu oluyor... Biz herkese bunu öneriyoruz: Ailecek birlikte karar veriniz, “Eve bir şey alınacak ya da mutfığa bir şey alınacak ise eğer, ne alakası var şimdi, çocuk mu karar verecek? Tepemize mi çıkartacağız onları?” demeyiniz çünkü böyle davranarak vereceğiniz başka bir mesaj daha var pedagojik olarak: “Sen önemlisin, ailemizin bir ferdisin; sana değer veriyor, saygı duyuyoruz; senin kararların belki de bize hiç aklımıza gelmeyecek bir fikir verecek” gibi..Odasına bir dolap mı istiyor, kalkın hep beraber ona dolap almaya gidin. Odasını beraber ölçün biçin, hangi duvara yaslamak istediğine ve diğer detaylara karar versin. Burada o dolap bahane, bunu önermekle vermek istediğimiz başka mesajlar var: Aile olmayı öğreneceğiz her şeyden önce, çıkmışken bir yemek yiyeceğiz belki, onu da heyecanla, hevesle yapacağız birlikte... Çünkü evlilikler zaman zaman motivasyona ihtiyaç duyuyor. Karı koca, çocuklar, nine, dede kim varsa evde kalkın gidin, birlikte gezin, birlikte o heyecanı duyun, sizle beraber çocuğunuz da duysun: “O kaç lira? Hangi malzemenin özelliği ne, hangisi daha uygun? Benim ailem hangisini alabilecek? Ailemiz nasıl bir aile? Ben de tutumlu olmak zorunda mıyım?” gibi konularda düşünsün. Dolabına sahip olduğunda da bakımının nasıl yapılacağını öğretip birlikte yerleştirmeniz gerekmektedir. Çocuk ancak böyle bir yaklaşımla -hazıra konmadan- yaşam becerileriyle donatılabilir ve kabul eden ve hoşgörü gösteren bir aile içinde hissedebilir kendisini. Bunun yanı sıra tutumluluğu öğretmeden “doğru vatandaş” olma becerisini nasıl öğreteceksiniz? Bilgisayar, televizyon vs. ona öğrenmesi gereken toplumsal değerleri, ailenize ait kuralları öğretmez. Yani çocuğun bir topluluk içinde yaşaması kendiliğinden her şeyi öğrenmesine yetmez. Çevresindeki yetişkinlerin içinde yaşadıkları kültürün özelliklerini yorumlayarak çocuğa aktarması gereklidir. Ebeveyn aracılığıyla çocuğun öğrenmesi çok önemlidir... Eve gidince o gün yaşadıklarınızı çocuğunuzla paylaşınız. Bu, aynı zamanda aranızda sıcak bir iletişim kurulmasına ve sağlıklı bir bağlanma yaşanmasına da yol açar. O da bize bugün yaşadıklarından bilgiler aktaracak ve biz de dinleyip onunla sohbet edeceğiz ki dinlenilmenin güzelliğini yaşasın, kendine güven duysun. Ayrıca o da dinleme becerisi kazansın ve çevresindeki kişilerle sağlıklı iletişim kurma yolunda ilerlesin. Hayatı öğrenmek zorundalar: Nerede ne var? Kim kimdir? Bu nedir? İnsanlar onlar için ne diyor? Çünkü OKS telaşı, ÖSS telaşı, günlük yaşam koşturması derken çocuklar ev yaşamını paylaşmadan bir köşede oturtuluyorlar... Çocuklar sınava hazırlanıyor diye temizlik yaptırılmıyor, evin işleri onlarla paylaşılmıyor, ellerine cep telefonu veriliyor, para veriliyor, servis ayarlanıyor. Sonra çocuklar dersane, okul, ev ve kafeler arasında yaklaşık altı yıllarını ge-

çiriyorlar. Maalesef eğitim müfredatındaki yeni düzenlemelerle birlikte artık çocuklar dershaneye gitmeye ilkokuldan itibaren başlayacaklar. Biz son yıllardaki gözlemlerimize dayanarak özellikle büyük kentlerdeki çocuklar için kendi aramızda “şehir faresi” benzetmesini kullanıyoruz çünkü aynen fare gibi kapalı yerlerde ömürleri geçiyor. Gittikleri kafelerde ise sigara gibi zararlı maddelerle yüz yüze olma tehlikesi var. Üstelik çocuklar bu mekânlarda sürekli oturma pozisyonundalar, vücutları çalışmıyor, çalışmayınca da gittikçe tembelleşiyorlar, güneşe çıkmıyorlar... İnsan olarak hepimizin olabildiğince çok açık havada kalmaya ihtiyacımız var, ta bebeklikten yaşlılığa kadar çünkü öyle yaratılmışız... Bizler doğanın bir parçasıyız... Doğadan, doğallıktan uzaklaştıkça da başımıza maddi-manevi sorunlar açılıyor. Çok değerli bir söz var bu konuda fakat kimin söylediğini hatırlayamayacağım, şöyle diyor: “Hiçbir yeni teknoloji görmedim ki mutlaka bir tersliğe yol açmasın, olumsuz bir yan etkisi olmasın...” Karamsar bir cümle, ancak doğruluk payı da var sonuçta... Bir şeyler icat ediliyor, o icat ya kansere yol açıyor ya da atığı kolay kolay yok edilemiyor vs. Biliyorsunuz ki teknoloji zaten çok hızlı geliyor, ürünler gittikçe küçülüyor, teknolojik atıklar sorun oluyor... Teknoloji güzel ancak bunun yanında getirdiği olumsuzluklar da var... Benim bir süredir TÜBİTAK Popüler Bilim Kitapları grubunda yayın danışmanlığı görevim var, bu nedenle farklı kültürlerde yayımlanmış kitapları inceleyip bizim için gerekli olanların TÜBİTAK tarafından yayımlanmasına karar veriyoruz. Bu görev dolayısıyla yeni okuduğum bir kitaptan aktarma yapmak istiyorum: **“Özellikle erken çocukluk eğitiminde sorarak araştırarak keşfederek öğrenmenin desteklenmesini bütün uzmanlar öneriyor. Çocuk merkezli bir problem çözme yaklaşımı; araştırma ve incelemeye, iş birliğiyle sorun çözmeye yönlendiren açık uçlu materyaller kullanan destekleyici ebeveyn ve öğretmen tutum ve davranışlarını gerektiriyor.”** Çocuk merkezli eğitim ve öğretim yaklaşımının doğruluğunun bütün ülkelerde yapılan araştırmalarla ortaya konduğunu da hatırlatarak bu cümlelerin şimdiye kadar vurguladıklarıyla örtüştüğünü belirtmek isterim.

Bu kitapta Froebel’in güzel bir değerlendirmesi de var (Froebel, okul öncesi eğitim kurumlarının, anaokullarının kurucusu olarak bilinen alman bilim insanı), eğitimcilerle bahçıvanlar arasında bir analogi yapmış yani benzetme yapmış (Analogi yöntemi, bilinmeyenle bilinen arasında köprü kurarak öğrenmeyi kolaylaştıran bir yöntemdir). Diyor ki: “Eğitimci bahçıvan, anaokulu ise çocuk bahçesidir...” Froebel bu bahçede çocukların kendi doğal yapıları ile evrenin yapısının birbirine uyumunu sağlayacak şekilde eğitim verilmesi gerektiğini vurguluyor... Bahçıvanlar bu çocuk bahçesinde öyle bir eğitim yapsınlar ki çocuk kendi doğasıyla evrenin yapısı arasında ilişki kurabilsin ve evrenle başa çıkabilecek şekilde eğitim alsın. Ne güzel bir benzetme bu... Çoğu kuramcı bizlerin doğal çevrenin bir parçası olduğumuzu, bu yüzden de teknolojinin doğanın yerini alamayacağını ve aksine doğayla aramızdaki bağların gelişimini körelteceğini ifade ediyor. Sorunuzun tam cevabı bu...Yine TÜBİTAK yayınları arasından çıkacak yeni bir kitap var henüz tercümesi bitmediği için orijinal başlığını söyleyeyim: “Last Child in The Wood” Bu kitapta, bizim kuşağımızın doğayla yakınlık kurmuş olan son kuşak olduğu - 50’li yaşlar-, bizden sonrakilerin giderek doğadan uzaklaştıkları ve “doğa yoksunluğu hastalığı”nın sonuçları çok güzel bir şekilde aktarılıyor. Geleceğe yönelik yolumuzu çizebilmek için bu tür yayınları okumamız gerekli..

Anne ve babalar çocuklarının öncelikle duyuşsal becerileriyle mi meşgul olmalıdırlar?

Bu konunun içinde ahlak gelişimi yani ahlaki davranışlar var... “Bir davranışın ahlaka uygun olabilmesi için üç aşamadan da sağlıklı bir şekilde geçmesi gerekli” diyor uzmanlar. Birincisi durumu yorumlamak, ikincisi karar vermek, üçüncüsü de iler-

leyeceği yolda ilerlemek... Bu üç aşamalı bağımsız ilerleme şekli hem bilişsel gelişimle hem de duyuşsal gelişimle yakından ilgilidir. Diyelim ki bir kişi bir durumla karşılaştı ve bu durumu yorumluyor. Karar vermesi ve izleyeceği yolda ilerleyebilmesi için iki farklı yönde beceriye ihtiyacı var, biri bilişsel, diğeri duyuşsal... Türk toplumu genellikle bilişsel kısımla ve sonuçla –ürünle-- meşgul oluyor hâlbuki bütün araştırmalar “duyuşsal beceriler olmadan bilişsel beceriler tek başına yeterli olmaz” diyor. Buradan şu sonucu çıkarabilirsiniz: Öğretmenler ve evdeki ilk eğitmciler olarak anne babalar, öncelikle çocuklarının duyuşsal becerileriyle meşgul olsunlar lütfen, bilişsel beceriler arkadan gelir. Yalnız burada ahlaki gelişimden kastımız içinde yaşadığımız toplumun sosyal normlarını, değerlerimizi kazanabilmek için gereken beceriler konusunda kaydettiğimiz ilerlemedir... **Erken çocukluk dönemindeki çocukların yetiştirilmesiyle meşgul olacak olan yetişkinler unutmamalıdır ki “Küçük çocuklar, önemli şeyleri kendilerine söylenmesi yoluyla değil diğer çocuklarla oynarken ve fizikî çevreyle etkileşim hâlindeyken bilgiyi kendi kendine yapılandırarak öğrenirler.”** Hani birçok kere hatırlatırsınız ya “Hırkanı giy yavrum, üşürsün...” diye, o yine dalga geçer, unuttur gider. Ancak oyun oynarken, diğer çocuklarla konuşurken bakar arkadaşlarına, onlarda da var, üşüdüğünü hisseder ve sonra der: “Üşüyorum anne, hırkamı ver.” Böylelikle kendisinin farkında olur. Ayrıca oyun öyle imkânlar tanır ki çocuğa, vücut ve zihin hemhâl olur. Çevrenin çocukların bilişsel gelişimine etkisini vurgulayan bir kuramcı olan Vygotsky, bu etkileşimin sosyal yapının içine saplanmış olduğunu ve bundan önemli ölçüde etkilendiğini belirtiyor. Bu etkileşimi gerçekleştirmek için sosyal bir yapı kurmayı öneriyor, çocukları sosyal sistemlerin, toplum projelerinin içine, mesela gönüllü çalışmaların içine sokmayı ve sonra da onları izlemeyi ve değerlendirmeyi öneriyor. şimdi hiç kimse yaz tatillerinde çocuklara çıraklık yaptırmıyor “Ayıptır...” diye yapmasını istemiyor, kimse çocukların el becerilerine önem vermiyor, yaşam becerileriyle donatmıyor; herkes çocuğunu koruyor, kolluyor, besliyor, -üstelik yanlış besliyor- fakat maalesef oyuna izin vermiyor... Sözüün kısası, yanlış yetişmiş bir çocuk elde etmek için ne lazımsa yapıyoruz. Sağlıksız, gürbüz, apartman katlarında güvende, her şeyi var ancak yalnız... Görünürde hiçbir eksiği yok fakat aslında o kadar çok eksiği var ki...

Özellikle öğretmen anne babaların şikâyet ettikleri bir konu da şu: Okulda gün boyu öğrencilerle ilgilenirken bütün enerjilerini tüketiyorlar, eve geldiklerinde ise kendi çocuklarına yeterince ilgi gösteremediklerini hatta bazen onları incittiklerini belirtiyorlar. Tabii bu durum benzer şekilde diğer çalışan anne babalar için de geçerli... Öğretmenlerimize ve velilerimize neler tavsiye edersiniz?

Bu durumun içinde -psikolojideki ifadesi ile- “öğrenilmiş çaresizlik” ve “kendini olumsuz yükleme” var. Bu günümüzde bizim insanımıza elbise gibi yapıştı artık: “Bundan ben de çok bunalıyorum... Yapıyorum, yapıyorum, olmuyor; kimselere yaranamıyorum, yazı yazıyorum, cevap alamıyorum; şunu yapıyorum, olmuyor; bunu yapıyorum, olmuyor...” ya da “Eşimle aram iyi değil, kimseye söyleyemiyorum. Çocuklar beni çok yoruyor.” gibi... Bu nedir, biliyor musunuz; kendimizi mutlu edecek kapıları bilerek kapatmaktır. Aslında bu konuda kendi kendinizi eğitebilirsiniz, danışmanlık alabilirsiniz, yeter ki isteyin.. Tabii bu, farklı yollarla da desteklenebilir; evli yetişkinlerin sinema, tiyatro oyunları aracılığıyla bireylerin kişisel gelişimleri desteklenebilir, seminerler verilebilir, onlara “Çevrenizde ne olursa olsun siz önemlisiniz çünkü anne babasınız, kendinizle ilgilenin, kendinize bakın...” denilebilir. İnsanlar maalesef evlenip de çocuk sahibi olunca önceki uğraşlarını-hobilerini- (aslında maalesef çoğunluğun önceden de böyle uğraşlara sahip olmadığı bilinmektedir!) bir tarafa bırakı-

yorlar, kendilerini geliştirmek için arayış içinde olmuyor, kitap okumuyor, Dünyadaki ve Ülkelerindeki gelişmeleri ve sosyal olayları takip etmiyorlar. Büyük bir çoğunluk evden işe, işten eve gidiş şeklindeki kısır bir döngü içindeler. Şikayet ediyorlar ama “haydi..” dediğimizde de sadece seyirci olarak kalıyor, katılımcı olmaya heves göstermiyorlar. Bunun başlıca sebeplerinden biri küçük yaştan beri TV ve internette sunulan yayınları izleyerek sadece izleyici olmayı kabul etmeleri ve giderek atıllaşmalarıdır. Evde çok gergin olan insanlar gerginliğin esasen yaptıkları işlerden, birbirleriyle olan ilişkilerinden kaynaklandığını unutuyorlar. Sabah erkenden neşe ile kalkmak, güzelce hemen hazırlanmak, kahvaltıyı birlikte hazırlamak, çocuklar veya eşler evden çıkarken onları uğurlamak, arkalarından el sallamak... Bunların hepsinin içerisinde karşılıklı bir mesaj vardır: “Biz birbirimizi seviyoruz, hepimiz önemliyiz... Çevrenizdekileri mutlu edebilmek için öncelikle kendinizi mutlu etmenin yollarını bulmalısınız., İnsanların olumlu geri bildirimine ihtiyacı vardır... Reçetede ki ilaçlardan biri bu... Mesele, siz eşinizi şımartacaksınız, eşiniz de sizi... Şömine ya da soba, sürekli yanmak, ortalığı ısıtmak için yakıt ister. Aynen onun gibi, evlilikler de güzel sözler ister, sürprizler ister... İnsanlar - daha çok da çocuklar - tatlıyı sever. Bu durum mecazi anlamda da geçerli... öyleyse insanoğluna tatlıyı sunmak gerekiyor...Olumsuzluklardan çok olumlu durumlar konuşulmalı... Paylaşabildiğiniz her şeyi çocuklarınızla ve eşinizle paylaşın, gününüzü anlatın, yalnız bunu yaparken cümleye olumsuz başlamayın. Günümüzde insanlar kendilerini ifade edememelerinin gerginliği içerisinde... ”

Son bir örnek daha vermek istiyorum: Bir anne, anaokulundan çocuğunu almaya gelmiş, dört – beş yaşlarında bir kız çocuğu var ve onunla sorun yaşadığını ifade ediyor. Bu esnada çocuk annesini çekiştirip duruyor ve alıcı kamera gibi konuştuklarımızı dinliyor. “Önce çocuğu yanımızdan uzaklaştıralım ki konuştuklarımızı dinlemesin” dedim. Anne, sorununu şöyle özetledi: “ Çok yıllar sonra bu çocuğa sahip olduk, ikimiz de eğitimciyiz. Karı koca ikimiz de çalışıyoruz ve evimize yorgun geliyoruz. Çocuk ise her akşam yakınımızdaki bir alışveriş merkezine gitmek istiyor. Bu sefer de istekleri bitmiyor. Şunu görüyor, aldırıyor, bunu görüyor, aldırıyor; bunun önüne nasıl geçeceğim? Bir de sokağa çıkar çıkmaz yaramazlık yapıyor. Kocam da paralıyor çocuğu, ben de.. Hâlimden çok mutsuzum, işleri yetiştiremiyorum. Evdeki atmosfer gergin...” Bu anneye, çocuğunun ben-merkezcil dönemde olduğunu, dolayısıyla her akşam ebeveynlerini bulmuşken canının istediği şeyleri yapmakta diretebileceğini, ayrıca bütün gün onlardan uzak olduğu için bu işin içinde bir de *özlem* ve *kaprisin* yattığını anlattım. O yaştaki çocukların ne işi var öyle yerlerde? Nedense çocukları açık alanlarda oyun oynamaya götürmüyoruz da öyle kapalı alanlara götürüyoruz, üstelik böyle yaparak onlara iyilik yaptığımızı zannediyoruz. Kapalı yerler statik enerji

doludur, oksijen az olur, insanlar sinirli olabilirler, çocuklar tüketimden başka bir

MEB Bağımsız Batıkent Anaokulu/Ankara,2007.

şey gözlemleyemezler. Küçük çocukların duyguları ilgileri ve değerleri değişkendir; bir durumdan diğerine muhafaza edilemez, kararları çabuk değişebilir. Anne ve babalar bunları bilirlerse hem kendilerini hem de çocuklarını hırpalamazlar. Bu anneye, çocukların özgür yetiştirilmesi gerektiğini ancak sınırlarını algılayabilmesi için de onun her istediğinin gerçekleşemeyeceğinin söylenmesinde bir sakınca olmadığını belirttim. Anne ise şimdiye kadar “hayır” kelimesini çok sık kullanmaması gerektiğini öğrendiğini ve bundan sonra davranışlarında buna dikkat edeceğini belirtti.

Bu örnekte ailedeki yetişkinlerin işlerinin yoğunluğu ve çocukları uğruna kendilerini ihmal etmenin sonucunda gergin oldukları görülmektedir. Ailedeki gerçek demokrasi ikliminin nasıl oluşturulabileceğini ebeveynlere anlatmak için gerek benim bir süredir başkanı olduğum Türkiye Okul Öncesi Eğitimi Geliştirme Derneği, gerekse diğer birçok sivil veya kamu teşkilatı, ülkemizin küçük büyük birçok yerleşim yerinde anne baba eğitim seminerleri düzenlemekte ve çeşitli konuları tartışarak ailelere yardımcı olmaya çalışmaktadırlar. Yetişkinlerin alandaki doğru yayınları okuyarak ve bu tür eğitim etkinliklerini takip ederek kendilerini geliştirmeleri gerekmektedir. Bunu yapabilmek için ise *değişmeyi/gelişmeyi istemek ve kararlı olmak şarttır.*

Not: *Bu görüşme makalesi Türkiye Eğitim ve Sevgi Derneği' nin yayını olan Gönüllü Eğitim Dergisi'nde 2008 yılında (4,10:7-13) yayınlanmıştır.*

Bunun yanı sıra makaleye aşağıdaki kitapta da yer verilmiştir;

Haktanır, G. 2010. “Modern Dünyada Çocuk Olmak”. Geçmişten Geleceğe Okul Öncesi Eğitim. Ankara: MEB OÖE Gen. Md. Yayını. s:170-177.